

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen

Hur försvann Stockholms vitmakt-skinheads?

Examensarbete 15 hp

Kriminologi
Kriminologi, kandidatkurs (30 hp)
Vårterminen 2014
Julius Hjort

Sammanfattning

Denna uppsats handlar om den vitmaktorienterade skinheads rörelse som fick en stor utbredning i Stockholm under första halvan av 90-talet. Uppsatsens syfte är att undersöka om denna rörelse fick ett hastigt upphörande från stadsbilden och i så fall varför.

Metoden som använts är i huvudsak semistrukturerade intervjuer med före detta skinheads samt poliser. Därtill har kvantifiering gjorts av artiklar rörande skinheads i Stockholm.

Resultatet visar att de vitmaktorienterade skinheads som uppsatsen avser, utgjorde en spretig och mångsidig rörelse som snabbt kunde nå stor utbredning genom att tillgodose flera olika intressen hosfrämst unga män. Denna mångsidighet blev emellertid också rörelsens svaghet och i samband med olika samhällsförändringar valde många skinheads att hoppa av rörelsen. Därtill tappade nya generationer ungdomar intresset för den. Andra rörelser och subkulturer kunde fylla det specifika intresse, med vilket den enskilda individen anslöt sig till den vitmaktorienterade skinheads rörelsen.

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Avgränsningar	3
1.3 Metod och material	4
1.4 Tidigare forskning	5
1.5 Disposition	6
1.6 Min egen förförståelse	6
1.7 Teori	6
2 Skinheads – definition och begrepp	7
2.1 Historisk tillbakablick	7
2.2 Definition	8
2.3 Kriminologisk relevans	9
3 Upphörde de 1996?	10
3.1 Överblick och tillvägagångssätt	11
3.2 Artikelstatistik	11
3.3 Skolfotografier	13
3.4 Polisens utsagor	14
4 Respondenterna	14
4.1 Tillvägagångssätt	15
4.2 Urval	15
5 Intervjuer	17
5.1 Anslutningen	17
5.2 Processen att bli vitmakt-skinhead	21
5.3 Kriminalitet	22
5.4 Kunskaper om den gamla skinheadskulturen	23
5.5 Avhoppet	25
6 Analys och avslutande diskussion	30
6.1 Skinheadsstilen som tillfälligt mode	30
6.2 Brytning med den nazistiska rörelsen	31
6.3 Avhysning från Fryshuset	32
6.4 Vändpunktsteori	32
6.5 Avslutande diskussion	33
Referenser	35

1 Inledning

Det var hösten 1993 och jag var 11 år. Tunnelbanans dörrar hade precis öppnats vid Aspuddens station när det plötsligt strömmade in ett tjugotal unga muskulösa män med rakat hår, bombarjackor, militärbyxor och hårt åtspända kängor med vita skosnören. De var aggressiva – någon hade en blåtira och andra hade sår i ansiktet och de skrek upphetsat sinsemellan. Vid Liljeholmen reste jag mig och gick skrämt förbi dem. Detta var mitt första möte med den grupp som då var så omtalad i media och som där fick ett eget samlingsnamn – Skinheads.

Då 1993 kunde man se gäng på över hundra skinheads i Stockholm. Inslagen på Rapport handlade ofta om vad skinheads hade ställt till med; allt ifrån manifestationer till krogslagsmål och mord. Men så hände något. Från att jag tyckte att de bara blev fler, med en kulmen 1995, såg jag dem sedan inte mer. Det var som om de hade uppslukats av jorden och försvunnit. Därav titeln på denna uppsats.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka *om* och *varför* den vitmaktorienterade skinheadsrörelsen försvann i Stockholm under mitten av 1990-talet. Huruvida mina egna observationer från barndomen och de tidiga tonåren har någon bredare förankring i verkligheten är en av två frågeställningar: *försvann Stockholms vitmakt-skinheads väldigt plötsligt?* Den andra frågan, min huvudsakliga, bygger på att den första frågan besvaras med ett ja och att inte slumpen gjorde att jag från våren 1996 och framåt vistades på platser utan skinheads. Denna, huvudsakliga, fråga är *varför* fenomenet försvann. Med följdfrågor som: vilka var mekanismerna bakom försvinnandet? Finns det individuella återkommande orsaker som förklarar det kollektiva utfallet?

1.2 Avgränsningar

Denna studie begränsar sig till Stockholms skinheads och under en viss tidsperiod. En omedelbar problematik infinner sig därmed då utvecklingen i Stockholm inte behövde ha lokala förklaringar utan kan ha följt ett internationellt mönster. Denna idé kan emellertid ifrågasättas, eftersom den rasistiska skinheadsrörelsen fortfarande är synlig i London och Paris, och fått stor spridning i Östeuropa.

En annan avgränsning rör de skinheads som jag diskuterar. Det finns nämligen flera avgreningar av vilka merparten inte är rasistiska. Mer om detta under avsnittet "Skinheads, definition och begrepp".

1.3 Metod och material

Jag har utfört semistrukturerade intervjuer med 5 män som var aktiva i den vitmaktorienterade skinheadsrörelsen under 1990-talet. Den semistrukturerade intervjun har lämpat sig väl för denna uppsats då den inneburit att intervjupersonerna kunnat tala relativt fritt, men samtidigt tillåtit mig

som intervjuare att avhandla vissa teman som jag återkommit till för varje respondent, så att möjligheten att jämföra intervjupersonernas redogörelser med varandra inte uteblivit. Att flika in med följdfrågor har också varit värdefullt.

Vid sidan av intervjuerna har jag konsulterat nyckelpersoner som på ett eller annat sätt kan anses ha särskilda kunskaper inom området; poliser som arbetat nära skinheads under 1990-talet och f.d. företrädare för organisationen Exit. Jag har även sammanställt några enkla diagram över artikelstatistik från Mediaarkivet för att illustrera nedgången i antalet artiklar rörande skinheads och därmed argumentera för hypotesen om skinheads rörelsens hastiga nedgång.

1.4 Tidigare forskning

Det finns en bred flora av litteratur om skinheads i allmänhet, men även om de specifika vitmakt-skinheads som var synliga i inte minst Stockholm under 1990-talet. Det finns även litteratur om avhopp från den vitmakt-orienterade skinheadrörelsen, nämns bör etnologen Karl-Olov Arnstbergs (2000) uppsats, *Smaka känga: vägen tillbaka: intervjuer med avhoppade nynazister*. Där presenteras intervjuer med såväl avhoppade vitmakt-skinheads som organiserade nazister, med betoning på vad som fick dem att hoppa av. Dock utan någon diskussion om huruvida avhoppet kan förstås som kollektiva. Det finns även självbiografier om avhopp från den rasistiska skinheadrörelsen. Viktiga böcker med detta tema är *Exit – min väg ut ur nazismen* av Kent Lindahl (2000) samt *Med hatet som drivkraft* av Patrik Asplund (2000), som båda berättar om hur de anslöt sig till den rasistiska skinheadrörelsen i Stockholm, men sedermera kom att inte bara hoppa av utan även engagera sig i att hjälpa människor att lämna densamma.

När det kommer till den svenska nazismens moderna historia är Helene Lööws (1998) *Nazismen i Sverige 1980-1997* en viktig bok där svenska organisationer och fenomen associerade till nazism och främlingsfientlighet avhandlas grundligt. I denna bok har skinheads ett eget avsnitt och argumentering förs för att 80- och 90-talets skinheadrörelse hade nära kopplingar till rasism. Angående vitmakt-orienterade skinheads, med betoning på Stockholm, bör två andra verk nämnas; Birgit Flodins (1996) forskningsrapport *Skinheads i Stockholm. Vilka är de och vad gör socialtjänsten* som presenterar intervjuer med såväl skinheads som deras föräldrar, samt Lena Liljeroths (1995) bok *Skinskallar: rasister, nationalister eller hyggliga unga män?* där aktiva skinheds intervjuas och får berätta om sin tillvaro och sina tankar om livet, liksom även personer som på andra sätt är berörda av den s.k. skinnskallekulturen får göra. Exempelvis föräldrar, personer som arbetar inom socialtjänst samt uttalade fiender till skinheads.

Det finns följaktligen litteratur om såväl skinheads som deras avhopp. Vad denna uppsats avser

bidra med är att studera avhoppen i en kollektiv snarare än individuell förståelse och redogöra för orsakerna till att rörelsen som helhet försvann från Stockholm.

1.5 Disposition

Denna uppsats består av 6 kapitel. Under inledningen har jag redogjort för egna upplevelser, förförståelse, upplägg samt forskningsläge. Där vill jag dels introducera läsaren till ämnet, dels göra en första ansats till motivering av ämnesvalet, samt områdets forskningsmässiga relevans. I det andra kapitlet presenterar jag en kortare historik av skinheads som begrepp, vilket är nödvändigt för att kunna definiera den grupp som studierna avser. Jag argumenterar dessutom för uppsatsens specifikt kriminologiska relevans. Det tredje kapitlet är en resultatdel. Den handlar om huruvida Stockholms vitmaktskinheads plötsligt försvann. Här lägger jag fram olika företeelser och omständigheter som talar för det. Det fjärde kapitlet handlar om respondenterna och hur jag behandlar och tolkar den data som jag får ut av respondenterna. Det femte kapitlet är nästa resultatdel och utgörs av en temabaserad presentation av och redogörelse för den data jag samlat in. I det sjätte kapitlet analyserar och sammanfattar jag vad jag kommit fram till samt för en avslutande diskussion kring hur uppgifterna kan tolkas i en vidare förståelse.

1.6 Min egen förförståelse

Jag växte upp med en bild av skinheads som jag huvudsakligen fick förmedlad genom svensk nyhetsmedia, en informationskanal som mina respondenter gett uttryck för mycket misstro mot. Jag har även den bilden att skinheadsrörelsen upphörde att synas vid en viss tidpunkt och under arbetets gång har jag fått iaktta största försiktighet för att inte denna tes ska färga mina frågor och reaktioner på respondenternas svar. Även tolkningsmässigt har jag hela tiden diskuterat insamlad data med andra personer för att se om vi tolkar den på ett likartat sätt.

1.7 Teori

Uppsatsen är författad med en socialkonstruktivistisk utgångspunkt; någon verklig och allmängiltig sanning tror jag inte på, men väl enskilda individers sanningar såväl som grupperns intersubjektiva sanning. Beträffande uppsatsens teoretiska ramverk har två böcker bidragit med viktiga verktyg. Dels Frederic M. Trashers *The Gang* (1927), dels Christoffer Carlssons avhandling *Continuities and Changes in Criminal Careers* (2014). Trasher utvecklar en teori om hur ett gäng utvecklas i processer, där de inledningsvis präglas av obefintlig organisation och diffust ledarskap. Givet att de stannar i detta stadium upphör de inom en viss tid: "If conditions are favorable to its continued existence, the gang tends to undergo a sort of natural evolution from a diffuse and loosely organized group into the solidified unit which represents the matured gang and which may take one of several forms"

(Trasher 1927, s. 58). Carlsson i sin tur lägger betydande fokus på själva vändpunkten i en kriminell karriär. Även om det inte var kriminellt att vara vitmaktskinhead, finns det flera destruktiva fenomen kopplade till denna rörelse, varför jag haft vändpunkten i Carlssons tappning, som en jämförande företeelse. Anonymitetskravet från somliga av mina respondenter har dock omöjliggjort en redogörelse för deras livsförlopp. Beträffande genus är uppsatsen författad i en könsneutral förståelse, även om skinheadsrörelsen var en i högsta grad maskulin företeelse och samtliga intervju-personer är män. De kvinnliga skinheads som fanns kallades för skinetter, men jag har trots försök inte fått tag på några sådana. I Liljeroth (1996) framgår det att de kvinnor som associerades till skinheadsen sällan själva var skinheads utan snarare neutralt klädda flickvänner.

2 Skinheads – definition och begrepp

”Snälla, var noggrann med begrepp och förklaringar när du skriver denna uppsats, skinheadsrörelsen har ingenting med rasism att göra”, skrev en bekant när jag via Facebook meddelade att jag sökte efter gamla avhoppare från skinheadsrörelsen. Flera bad mig att vara tydlig med denna distinktion: mellan nazist som råkar ha rakat hår och skinhead utan någon rasistisk eller politisk förankring. Ett spørsmål är alltså vad jag ska kalla den specifika grupp jag skriver om. Enbart ”skinheads” är orättvist eftersom skinheadsrörelsen är gammal och oftast opolitisk. Att bara kalla dem för oorganiserade nazister är inte heller korrekt, eftersom sådana inte behöver ha en särskild klädkod. I detta avsnitt ska jag definiera den specifika rörelse som uppsatsen avser.

2.1 Historisk tillbakablick

Litteratur om skinheads gör gällande att rörelsen har rötter från Jamaica, men att det var i arbetarkvarterens Londons, med start under andra halvan av 1960-talet som rörelsen tog fart. Det rakade håret var en slags stilmässig motreaktion mot hippie-rörelsen. Rörelsen var dock inte rasistisk. Tittar man i Gawin Watsons (2001) fotosamling ”Skins” med fotografier tagna så sent som mellan 1981 och 1988, ser man att åtskilliga skinheads fortfarande var mörkhyade. Även om det lär ha funnits rasistiska tendenser redan hos de första vågorna av brittiska skinheads, bl.a. riktade mot pakistanska invandrare (Löow 1998, s. 247), var det först i slutet av 1970-talet som den särskilda gren som hade en rasistisk identitet, blev omtalad. I Sverige dök skinheads upp i slutet av 1970-talet.

Både Löow (1998) och Flodin (1996) beskriver hur skinheads i Sverige nådde sin första kulmen 1982, hur de på allvar började uppmärksammas i medierna som ett samhällsproblem mot slutet av 1980-talet, och hur de nådde sin andra kulmen i mitten av 1993 (min egen uppfattning skiljer sig något gällande när den andra kulmen inträffade). Om detta diskuterar de båda som att konsensus råder, men utan att referera till någon annan forskning. Gällande synen på skinheads och rasism

skriver Lööw att "Skinheadsens har många gånger i den offentliga debatten blivit synonyma med [den rasistiska] rörelsen som sådan. Detta är både rätt och fel." Hon utvecklar resonemanget genom att tillägga att även om alla rasister inte var skinheads, och alla skinheads inte var rasister, så utgjorde skinheads den huvudsakliga konsumentgruppen för vitmakt-propagandan. Så här uttrycker en av de poliserna jag intervjuat i frågan:

- *Den delen av skinheads som utgick från Fryshuset, för där hade dom ju sina lokaler, men som även var på Helikopterplattan¹, hade väldigt lite att göra med den här arbetarkulturs... alltså roten till skinheads. Den här prejudices, sharp skins och den här delen. Dom hade väldigt få gemensamma nämnare utan den här var ju mer kopplad till, nationalsocialism. Jag upplevde inte att det var någon form av protest mot, ja det beror ju på vilken relation man har till protest, men jag upplevde att dom var nationalsocialistiska i sin, attityd. Det var, alltså det var en nationalsocialistisk rörelse, som skinheadsens var en del utav. – Ola, polis*

Idag torde dock den absoluta majoriteten av skinheads i Stockholm, den handfull som finns, vara antirasistiska och dessutom ointresserade av våld. En uppfattning jag fått av dokumentärfilmen *Skinheads, 25 år senare* (Renström Suurna 2013).

2.2 Definition

Den kategori skinheads jag skriver om är en kategori som var aktiv i Sverige i början av 1990-talet. Då uppfattades skinheadsrörelsen som en rasistisk rörelse i Sverige. Begränsat till åren mellan 1990 och 1996 är det tänkbart att de flesta skinheads också ingick i vitmaktrörelsen i någon mån, antingen som opolitiska sympatisörer av invandrarfientlighet, eller med uttalat nynazistiska åsikter. Det var som sådana de beskrevs i media och det var därför troligen med den bild en ung man sökte sig till skinheadsrörelsen. Bland de olika sorters skinheads finns dock historiskt bl.a. s.k. Sharps (Skinheads against racial prejudices) samt Red-skins. Båda är uttalat antirasistiska. De rasistiska skinheadsens har fått många olika benämningar. Av sina motståndare inom skinheadsrörelsen kallas de ibland för *boneheads*, en benämning som antyder att de är obildade och korkade. Arnstberg (2000) kallar dem för skinnskallenazister – och utgår därmed från nazismen först och främst och delar in dess aktivister i olika kategorier av vilka somliga är skinheads. Att betona nazismen tycks utgå från antagandet att en rasistisk skinhead känner större närhet till en organiserad nazist än till en antirasistisk skinhead, d.v.s. att åsikterna snarare än klädstilen är rörelsens kärna.

Själv väljer jag att kalla den grupp som denna text handlar om för "vitmaktskinheads".

Utmärkande för dessa är att de är (var) oorganiserade och på gruppnivå associerade med rasism och

¹ Helikopterplattan, ponton med tillhörande kajkant i Gamla stan i Stockholm där det rådde en stor koncentration skinheads.

invandrarfientlighet, även om spännvidden mellan individerna i rörelsen som sagt säkert kunde sträcka sig mellan nationalsocialister med omfattande politiska kunskaper, till opolitiska individer som mest gillade umgängesformen och inte hade något emot att andra i gruppen var rasistiska. Symboler som var viktiga för gruppen var kängor, Bombarjacka med liten påsydd svensk flagga, jeans eller militärbyxor och en Torshammare i en kedja runt halsen. Inget av dessa attribut är enskilt något som inte en vanlig person kunde bära, men som tillsammans utgjorde vitmaktskinheadsens huvudsakliga uniform. En viktig distinktion mellan vitmaktskinheads och antirasistiska skinheads var också färgen på skosnörena. De förra använde vita skosnören, medan de senare hade mörka färger.

Jag är medveten om att mitt begrepp "vitmaktskinheads" inte kommer att accepteras av alla. Många f.d. vitmaktskinheads lär t.ex. invända mot ordet "vitmakt" och föredra ord som "nationell", liksom många antirasistiska skinheads inte lär vilja ge denna grupp erkännande som skinheads överhuvudtaget utan hellre kalla dem nazister med rakat hår. Ordet är dock så pass neutralt och samtidigt specifikt att jag kan stå för det själv. Jag använder fortsättningsvis ordet "skinhead" i förståelsen "vitmaktskinhead" om inget annat anges.

2.3 Kriminologisk relevans

Att en grupp har unisont rasistiska och kanske rentav nazistiska åsikter kan möjligen vara intressant ur ett sociologiskt perspektiv, men är inte en karakteristika som enskilt motiverar en kriminologisk analys. En sådan blir aktuell först om samma grupp även utmärker sig i avseende på brottslighet. I Flodins (1996) Fo-rapport: *Skinheads, vilka är de och vad gör socialtjänsten* intervjuas 99 slumpvis utvalda skinheads, hemmahörande i Stockholm. Av dessa är 40 procent kriminellt belastade vilket är det dubbla gentemot artonåriga män i allmänhet vid samma tid (där 20 procent var brottsbelastade). En tydlig avvikelse med andra ord (Flodin 1996, s. 61), även om majoriteten skinheads alltså *inte* var kriminellt belastade. Den typiska brottsligheten tycks ha varit av spontankaraktär; misshandel, vandalisering och tillgreppsbrotslighet. Hatbrott förekom, men kanske inte i den utsträckning som idealen borde göra gällande; många etniska svenskar attackerades av skinheads. Båda poliser jag talar med betonar att vitmaktskinheads som grupp stod för en högre kriminalitet än snittet:

- *Ja, jag upplevde att om man ser till medelmedborgaren, så var det mer kriminalitet bland skinheads i form av misshandelsbrott. Dom var ofta inblandade i ordningsstörningar och framförallt misshandel. – Ola, polis*

- *Dom var kriminella, det upplevde jag. Dom var ofta inblandade i misshandelsbrott. Jag upplevde att dom gillade våld. – Lars, polis*

Rörelsen tycks inte ha sanktionerat brottslighet på samma sätt som organiserade gäng. Emellertid går många andra ideal igen, t.ex. att man ställer upp för varandra i våldsammanhang. En av respondenterna nämner bland annat:

- *Såklart ville man hävda sig och visa att skinheads inte var att bråka med. Men jag skulle ändå säga att det var inom gänget man fick sin riktiga belöning. Att det var bland dom som man ville vara nåt. Det skulle för dom flesta göra mer ont att springa iväg som en fegis än att få en kniv i sig. Man blev lite hjärntvättad faktiskt. Med det säger jag inte att alla skins var värsta modiga vikingarna. Det fanns även fegisar bland skinsen, eller rättare sagt dom som var fegare än andra [...] såna som av nån anledning alltid, av slumpen, var lite i bakgrunden om det blev bråk. Men vad jag menar är att vår kultur var sån att man inte fick backa. Och det påverkade alla. – Joakim*

Även missbruk av såväl alkohol, anabola steroider som andra preparat förekom (Liljeröth 1995, s. 107, 202), (Flodin 1996, s. 38-44).

Då många skinheads tycks ha upphört med sin kriminella aktivitet efter att de slutat som skinheads och även varit problemfria innan de blev skinheads, något som framgår i kapitel 5, kan man försiktigt tolka en kriminogen effekt hos den kollektivistiskt utövade vitmakt-skinheadskulturen. Temat återkommer i intervjuerna, där respondenterna redogör för sin kriminella historik.

3. Upphörde de 1996?

Först och främst, hur definierar man ett gäng eller en grupps upphörande, med betoning på vitmaktsskinheads? Alla är nog överens om att individerna som utgjorde gruppen knappast försvinner fysiskt. I social mening betyder upphörandet att de blir osynliga för allmänheten i egenskap av skinheads och att den effekt upphör, som gruppen som helhet har haft på dess enskilda individer. I teknisk mening innebär det att individerna i gruppen avsäger sig gruppattributen. I detta fall genom att låta håret växa ut, använda neutrala kläder samt sluta att uppträda i grupp. Med dessa beskrivningar finns dock utrymme för mellannivåer och tveksamheter. Om en grupp skinheads låter håret växa ut men fortsätter att i gäng misshandla människor, i egenskap av t.ex. fotbollshuliganer, är det relevant att tala om ett upphörande då? Om en annan grupp vitmaktsskinheads låter håret växa ut och ansluter sig till organiserad nazism istället, är detta då verkligen ett upphörande? Svaret är inte självklart, men de har åtminstone upphört som vitmaktsskinheads specifikt och därmed bidragit till att gruppen försvunnit från stadsbilden. Detta är inte en uppsats om den organiserade svenska nazismen och inte heller gruppkriminalitet, varför det blir av sekundär betydelse vilka vägar i livet de f.d. skinheads valt efter att de hängt av sig bomberjackan och låtit håret växa. Uppsatsen handlar

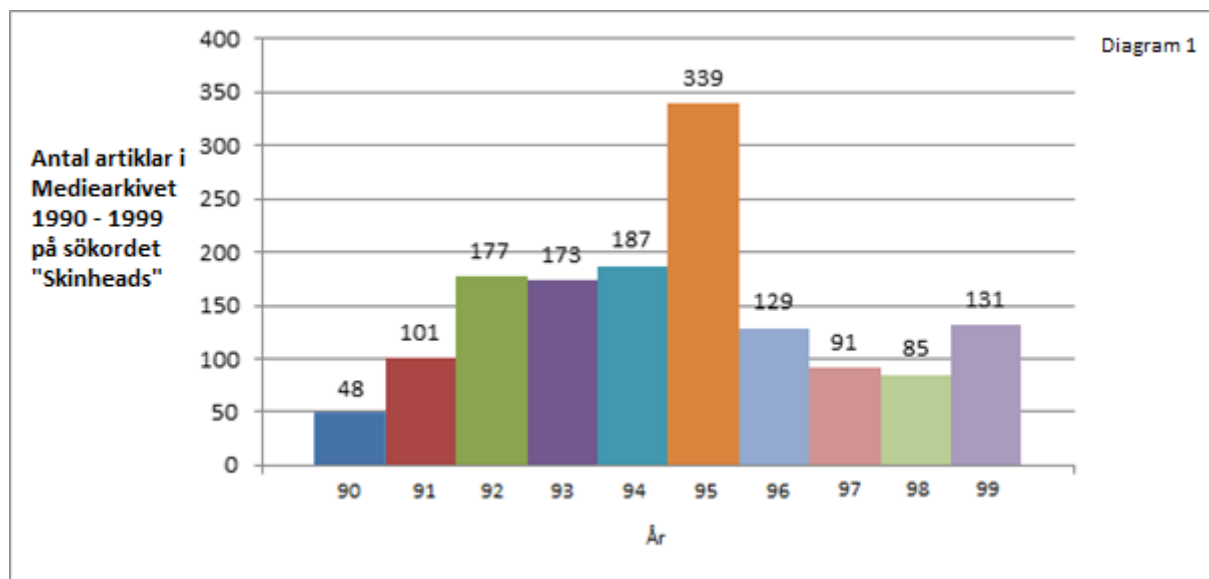
om en subkulturell grups upphörande. I detta kapitel presenterar jag resultat som argumenterar för att vitmaktorienterade skinheads försvann eller fick en hastig nedgång i Stockholm under 1996.

3.1 Överblick och tillvägagångssätt

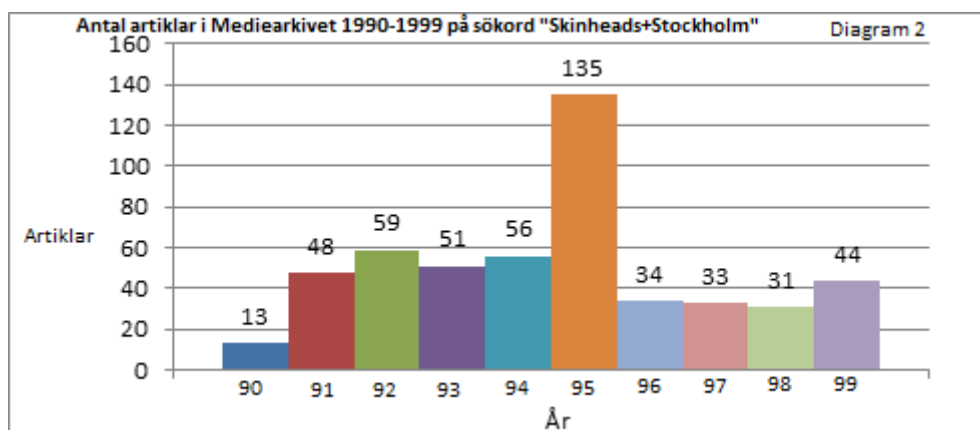
Enligt en rapport från polismyndigheten i Stockholms län (1995) *Skinheads 1994-07-01 – 1995-03-27. En probleminventering* fanns det i Stockholm år 1995 sammanlagt 499 individer som antingen var skinheads eller till skinheads nära associerade. Tyvärr tycks inte några fler rapporter ha författats i syfte att kartlägga Stockholms skinheads, vilket i sig möjligen talar för att gruppen tappat i relevans efteråt. Mörkertalet lär vara stort då registreringen förutsatte att man greps eller identifierades med munderingen på. Åtminstone tre artiklar från två olika tidningar 1995 tar upp att skinheadsrörelsen exploderat under året och att polisen snarare räknar med att det finns sammanlagt 800-1000 aktiva skinheads enbart i Stockholm. (Expressen 1995-11-26, Expressen 1995-05-26, Aftonbladet 1995-05-19). Därtill tar flera artiklar fr.o.m. 1996 upp hur skinheadsrörelsen är på kraftig tillbakagång, bl.a. Göteborgsposten med en artikel i vilken det påstås att antalet skinheads i Stockholm minskat från 700 till 400 individer på ett år (Göteborgsposten 1996-04-06). Även 1997 finns artiklar på samma tema. För att söka svar i min fråga om försvinnandet, har jag vidtagit tre åtgärder: Sammanställt artikelstatistik, granskat skolfotografier samt tagit del av två polismäns egna uppfattningar i frågan.

3.2 Artikelstatistik

Vid en första sökning på databasen "mediearkivet" efter enbart svenskspråkiga artiklar på sökordet "skinheads" visar 1990-talet följande statistik (diagram 1):

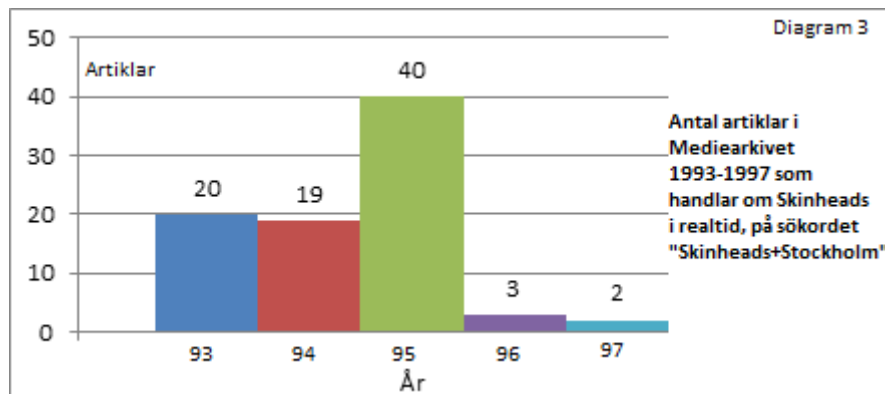

Det tydligaste trendbrottet står året 1995 för och den största skillnaden finns mellan 1995 och 1996, då mängden artiklar drastiskt sjunker med nästan två tredjedelar. Värt att notera är samtidigt ökningen som sker från 1998 till 1999. Denna statistik blir dock grovhuggen, eftersom artiklarna kan vara återblickar från tidigare år. En artikel handlar exempelvis om Jonas Gardell, där han berättar en gammal anekdot om hur han hamnade på samma pendeltåg som en större grupp skinheads. Sådana artiklar kommer givetvis att kunna författas i åtskilliga år framöver och generera träffar på sökordet "skinheads". Likväl är det intressant att se trenden på kurvan och framförallt den hastiga nedgången 1996. Att en så kraftig nedgång endast skulle bero på slumpen är inte rimligt. Läger man till sökordet Stockholm blir antalet artiklar givetvis färre, men trenden tämligen likartad. Den stora skillnaden är möjligen att nedgången från 1995 till 1996 är ännu kraftfullare vilket kan överblickas på diagram 2:

För att öka skärpan på artikelstatistiken har jag valt att granska de enskilda artiklarna (som den utgörs av) för att se vilka som handlar om skinheads i realtid och vilka som är historiska återblickar. Med realtid menar jag här att artikeln syftar på något som skinheads varit inblandade i inom en sjudagarsperiod innan artikeln författades. På grund av den omfattande artikelmängden begränsar jag mig till den senare sökkombinationen där ordet Stockholm ingår, samt åren 1993 t.o.m. 1997. Sammanlagt 309 artiklar således. För att en artikel ska passera denna utgallring, har jag även valt bort i realtid skrivna artiklar som handlar om skinheads i allmänhet; exempelvis huruvida de skulle få fortsätta att husera i Fryshuset eller att antalet skinheads tycks bli fler i Stockholm eller att det "nästa vecka väntas bli kravaller i samband med Karl XII dödsdag". Inte heller har jag tagit med artiklar av slaget anonyma hot, som exempelvis när den framlidne komikern Lasse Lönnroth fick en ballong med grisblod genom brevinkastet och ett brev med budskapet "sluta skämta om skinheads och nazister" (Aftonbladet 1994-10-03). Endast de artiklar kvalificerar sig, som handlar om något som skinheads aktivt har gjort och där det är belagt att det var just skinheads som var skyldiga. En typisk artikelrubrik är "Skinheads greps med handgranat" eller "T-banan blev ett slagfält. Fem skadade till

sjukhus i morse”, där artikeln är författad dagen efter incidenten. För sådana artiklar ser statistiken ut som följer i diagram 3:

Nedgången i antalet artiklar mellan 1995 och 1996 blir här mer tydlig, om än detta bör tolkas försiktigt p.g.a. den ringa mängden artiklar. Därtill bör man ha i åtanke något som Ester Pollack (2001) uppmärksammar i sin avhandling *En studie i medier och brott* – nämligen att det massmediala intresset för en företeelse inte nödvändigtvis behöver spegla hur vanligt förekommande det är. Flera respondenter har nämnt att de upplevde ett svalnande massmedialt intresse för skinheads rörelsen under andra halvan av 1990-talet. Mot detta kan dock ställas att nedgången i detta fall är synnerligen markant. Något som är värt att notera är att de artiklar som utgör ovanstående diagrams statistik, även kvalitativt skiljer sig mellan före 1996 och senare. Bland artiklarna före 1996 handlar åtkilliga om större gängbråk med 50-tals individer inblandade. I de fem artiklarna som författats 1996 och 97 handlar åtminstone tre om något suspekta fall där ett fåtal individer, som endast på vaga grunder kan relateras till skinheads, attackerat någon. I början av år 1995 omnämns skinheads dessutom oftare som förövare och i slutet av året oftare i egenskap av brottsoffer. Beträffande de bortsållade artiklarna finns också där intressanta iakttagelser, bl.a. gör många allmänt skrivna artiklar från 1995 gällande (som tidigare nämnts) att skinheads ökat kraftigt i antal, medan allmänt skrivna artiklar från 1996 många gånger handlar om en rörelse på kraftig tillbakagång.

3.3 Skolfotografier

Jag har studerat skolfotografier från sju gymnasieskolor i Storstockholmsområdet, årgångarna 1993-1997. Denna studie har emellertid präglats av svårigheter; flera till skinheads stilen viktiga attribut är lätta att hänga av sig inför ett fotografi. Dessutom menade vissa som jag talade med i de olika expeditionerna att skinheads ofta var frånvarande. Det förekom likväl bilder på individer som är att betrakta som perfekta skinheads: med bomberjacka, militärbyxor och rakat hår. Men antalet träffar varierar beroende på hur många attribut som måste till för att individen ska betraktas som skinhead. Denna studie kan förefalla omotiverad, men en sak som är värd att notera är att jag i

denna undersökning för läsåret 1997-1998 inte funnit en enda individ som har full skinheadsmundering på skolfotografiet och bara någon enstaka för 1996-1997.

3.4 Polisens utsagor

Jag har som redan nämnts intervjuat två poliser som aktivt arbetade med skinheads under hela den tid Skinheadsens uppfattades som ett problem i Stockholm. En av polismännen, sammanfattar sina observationer såhär:

- *Jag upplevde att den var rätt konstant under 90-talets första år. Men sen upplevde jag att, det var ju ett skinhead som blev ihjälslagen en nyårsafton, jag tror att det var 92, man högg även av en utav händerna på honom. Efter det sen så blev det väldigt mycket media om det där. Och efter det sen så upplevde jag att den tynade ut. Under 90-talets andra hälft.*
– **Ola**, polis

Fallet som Ola nämner är mordet på 16-åriga Anders Gustavsson, som mördades utanför Fryshuset, nyårsaftonen 1994-95. Polisen misstänker att han mördades av en skinhead.

Den andre polisen sammanfattar kort och gott sina observationer såhär:

- *För fjorton år sedan hade dom garanterat försvunnit. Då bytte jag arbetsplats och då fanns dom i alla fall inte kvar.* – **Lars**, polis

4. Respondenterna

Jag har intervjuat fem män som är födda mellan 1973 och 1978. Samtliga definierade sig som skinheads under 1990-talets första hälft, med sympatier åt vitmakt-hållet. Tre av dem tar idag totalt avstånd från den nazistiska ideologin och betraktar sig som antingen neutrala eller har antagit en öppet icke- eller rentav antirasistisk hållning. En av individerna definierar sig som passivt "nationell". Nationell är ett ord som inom vitmaktmiljön ofta används som ett möjligen liberalare eller bredare alternativ till "nationalsocialist". En av individerna definierar sig som mera aktivt "nationell"; han är inte medlem i någon organisation men kommenterar ibland på hemsidor som han betraktar som "nationella" och har gått med i flera större manifestationer, bl.a. Salem-marschen som mellan 2000 och 2010 hölls varje år i december i Rönninge söder om Stockholm. Samtliga individer har arbete: Två är egenföretagare inom hantverk, en är akademiker, en arbetar på en bilverkstad och en är anställd inom kommunen med sysslor utan krav på högre utbildning. Tre av individerna är vältränade och muskulösa; två av dem går på gym och en ägnar stor tid åt kampsport. Två ägnar sig inte åt någon idrottslig aktivitet idag. Tre av dem lever i en relation; två i samboförhållande och en är gift. Samtliga har barn. Ingen upplever sig ha några sociala problem eller problem med missbruk. En av männen

anser dock att han periodvis haft problem med alkohol och även nyttjat narkotika på en destruktiv nivå.

Samtliga män bodde i Stockholm under den tid de var skinheads. Fyra av dem bor kvar medan en av dem har fått arbete i en mindre stad i Sverige. Fyra av männen bodde i förorter söder om Stockholm medan en kom från en förort norr om Stockholm. Tre kom från närförort och två från ytterförort. Tre av männen definierar sig själva som arbetarklass. En av männen säger att han är något mellanting mellan arbetarklass och medelklass och en av männen definierar sig som medelklass.

Alla fem män är anonyma i denna intervju, men jag får uppfattningen att de två som definierar sig som "nationella" är mer måna om denna anonymitet. Den passivt nationelle vill först inte ens att jag spelar in honom på band, utan vill helst att jag enbart gör anteckningar under intervjun. Han motiverar sin misstänksamhet med att han har "lite dålig erfarenhet av sånna som intervjuar" och att det skulle innebära en katastrof om det kom ut på hans jobb om de åsikter han har. Jag argumenterar dock att jag inte är särskilt intresserad av hans nutida politiska visioner utan fokuserar på saker som hände för snart 20 år sedan och att samtliga intervjuer ska raderas efter att jag har transkriberat dem. Efter viss tvekan får jag ändå banda intervjun.

4.1 Tillvägagångssätt

Metoden jag använt är som tidigare nämnts semistrukturerad intervju. Jag har haft ett antal teman som jag tagit upp med respondenterna, men sedan låtit dem tala fritt. Vid vissa tillfällen har jag ställt följdfrågor som jag i stunden upplevt som relevanta. Efter att transkriberingarna är klara och genomlästa flera gånger har jag styckat upp informationen i vissa teman som återkommer. Jag kallar informanterna för fingerade namn och lämnar, efter löfte, inte ut någon information om vem av dem som är bilmekaniker eller icke-rasist etc. Namnens funktion är att man ska veta vem som sagt vad tidigare och senare i de olika temabaserade delarna i detta kapitel.

4.2 Urval

Jag har fått tag på mina respondenter via den s.k. "snöbollsmetoden". Genom ett antal bekanta i min perifera umgängeskrets har jag fått namn på personer som de uppfattade var skinheads när de gick i skolan – d.v.s. jag har fått tips på f.d. skinheads men utan att personerna som rekommenderade dem för mig nödvändigtvis var vänner med dessa. Majoriteten av dessa har jag kontaktat via Facebook. Ett fåtal har jag kontaktat via email. Genom somliga av dessa har jag sedan fått tag på fler namn. Tre av respondenterna har jag träffat i den studio där jag suttit och skrivit. Detta val av intervjuplats har inte fattats utan tveksamheter från min sida, men motiveringen har varit att det varit garanterat fritt från andra åhörare, något som inte hade varit självklart på ett café eller liknande allmän plats. En

respondent har jag träffat hemma i hans lägenhet och en av respondenterna har jag träffat i fikarummet på hans jobb. I etisk bemärkelse har jag noggrant sökt leva upp till vetenskapsrådets fyra etiska krav för intervju: informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav (Vetenskapsrådet 2002).

Fem personers uppfattningar kan inte anses vara representativa för en hel rörelse som omfattat kanske bortåt tusentals individer. Dels för att de är få i antal, dels av andra orsaker: i rekryteringsprocessen av respondenter till denna uppsats, har åtskilliga tillfrågade tackat nej eller inte ens svarat. En har till och med hotat att polisanmäla mig. Vad orsakerna är till att just de fem individer jag slutligen fått tag på valt att medverka, kan jag inte avgöra, men redan där avviker de och är m.a.o. att betrakta som icke-representativa. Utöver denna avvikelse ska man ha i åtanke att det inom skinheads rörelsen förekom ett väldokumenterat missbruk, främst av alkohol, men också av anabola steroider och olika narkotiska preparat. Man kan därför tänka sig att en viss andel av individerna som utgjorde skinheads rörelsen idag har en social situation som gör att det inte är lätt att komma i kontakt med dem. Validiteten är följaktligen osäker – det är inte säkert att fem andra respondenter hade givit samma svar. Respondenterna har samtidigt gett ett trovärdigt intryck, återkommit unisont till vissa teman utan att känna till varandras svar, samt redogjort för rörelsen i stort och förklarat andra individers avhopp från den. Reliabiliteten i resultaten har dessutom stärkts av att påståenden kunnat styrkas med fakta. Exempelvis avhysningen från Fryshuset. Generaliserbarheten får anses vara begränsad. Detta är en induktiv och kvalitativ ansats och generaliserbarhet är ett fenomen som ofta sammankopplas med kvantitativ forskning. Resultaten kan i låg utsträckning generaliseras på andra subkulturella grupperingar, men desto mer på de skinheads som var aktiva i Stockholm under det tidiga 1990-talet.

En ytterligare aspekt som är av relevans i sammanhanget, är att en rörelses försvinnande förutsätter att det inte sker någon nyrekrytering till den. För att utreda den vitmakt-baserade skinheads rörelsens försvinnande i Stockholm borde man – parallellt med avhoppare – också intervjua sådana som stod i begrepp att *bli* skinheads men valde att avstå. Ambitionen att få tag på sådana respondenter får dessvärre betraktas som utopisk. Inte minst som en individ själv knappast kan veta om den i en annan situation hade varit en presumtiv skinhead eller ej. Möjligen hade man kunnat intervjua ungdomar från senare årskullar som engagerat sig i den nationalistiska och rasistiska rörelsen med frågeställningen varför de valt att inte vara skinheads. Det är något mer realistiskt men fortfarande problematiskt. Likväl är det en fråga som det inte går att bortse från i detta ämne: varför valde ungdomar som tillhörde senare årgångar att *inte* bli skinheads? Troligen ligger en del av svaret på uppsatsens själva frågeställning däri.

5. Intervjuer

I detta kapitel presenterar jag resultat från intervjuerna. Jag har plockat ut stycken av dessa och delat in dem i olika teman, som redovisas avsnittsvis. För att veta varför var och en av de intervjuade hoppade av, kan det till att börja med vara av vikt att veta vad de upplevde att de anslöt sig till – och varför. Därför har den första frågan till de fem respondenterna varit, varför de blev skinheads, och hur processen gick till. Därefter har respondenterna redogjort för sin brottslighet – såväl före som under och efter deras period som skinheads. De har också berättat vad de visste om den ursprungliga skinheadskulturen, eftersom frågan är relevant om 1990-talets vitmakt-orienterade skinheadsrörelse bör betraktas som något fristående, utanför originalkulturen. Slutligen har de fritt fått redogöra för varför de hoppade av och huruvida deras avhopp följde en allmän trend. De har även redogjort för egna uppfattningar om varför rörelsen i stort klingade av.

5.1 Anslutningen

Anslutningen till skinheadsrörelsen är relevant för frågeställningen då något i den lockade individer under en viss tid på 90-talet. Detta något tycks dock inte ha lockat tillnärmelsevis lika många ungdomar i årskullar som var tonåringar bara några få år senare. Tre av respondenter nämner i någon mån invandringen som orsak till att de själva blev skinheads, två av dem i direkta ordalag:

- *Jag hade redan 91-92 när jag var tonåring börjat störa mig på invandrarna i min skola (Söderförort). På sätt och vis hade jag stört mig på vissa av dom redan i mellanstadiet, men då hade jag inte kopplat ihop det med att dom var just invandrare. Men i början på 90-talet började jag se den kopplingen. – Stefan*
- *Det var relaterat till invandrarna. Eller till invandrarungdomar. Jag irriterade mig på dom som fan verkligen. Tror det var när jag var fjorton-femton... Jag var med om lite incidenter med invandrare, för det mesta småtjafs och vid ett tillfälle blev jag rånad på ett guldhalsband av tre stycken. [...]Men annars var det att jag tyckte att dom hade dålig attityd till mitt land och så. Och när man väl börjat se det där, då är det som att det bara är dom man ser. Man ser inte dom som sitter tyst och sköter sig, man ser bara dom som är kaxiga och så. – Joakim*

En tredje person räknar upp en rad saker i samhället som retade honom, men utan att nämna invandrare. När jag då specifikt frågar om hur han såg på invandrargång, säger han:

- *Jo det, såklart. Man störde sig ju på invandrare eller invandrargång som du säger. Men jag kunde redan från början se det i ett större perspektiv. Varför fanns invandrargängen här?*

Varför kunde dom gå runt och spela allan? Det är för att samhället är sjukt. Ett friskt samhälle skulle aldrig acceptera det, att, främlingar. Från andra kulturer kommer och betar sig så, här. – Karl

En annan återkommande förklaring till att man valde att bli skinhead är att det var en protest. Delvis mot ett, som man upplevde dekadent samhälle, men även mot andra saker:

- *Jag sa nej till allt det jag inte gillade i samhället kändes det som. Jag visade att jag inte var lika hjärndöd som dom andra. Men det var kul. Man kände att man levde. Sen blev det som att man, mer och mer skulle jag säga, började, man blev en del av dom som var lite skinheads eller patrioter som vissa sa. I skolan först då. Alla var inte rakade och alla hade inte ens skinheads-kläder, på sig. Men vi höll ihop lite grann. Sen gick jag in i det där mer och mer och rakade håret och köpte kängor och Torshammare. – Anders*
- *Tja du, vad ska man kalla det? Samhällsförfallet. Bögar som breder ut sig i TV, att det var populärt att vara svart, rap-musik, feminister som snackar. Såna grejer. Jag tycker man ser det i allt och det kände jag då också. I flams-programen på tv och på hur folk snackar i skolan. Jag avskydde allt det där. Jag kände det som att jag var född i fel tid. – Karl*

Alla var dock inte på det klara med vad det var de protesterade mot:

- *Saken var att många gick runt och heilade när dom hade druckit eller när dom var tillsammans men det var så mycket av det där som bara var provokation. Det var lite som... Hade det inte varit så förbjudet att till exempel heila, då hade dom gjort något annat. Det var svenssons som blev så förskräckta av det. Så alltså jag säger det här, för du frågar varför jag blev skinhead men då måste du först veta vad det var jag blev! Alltså när jag rakade av mitt hår. Man kom liksom inte med i hitlerjugend bara därför. Många av dom där visste lika lite om Hitler som vilken ungdom som helst. Kanske till och med ännu mindre eftersom många skins inte var så intresserade av skolan. – Anders*

Uppfattningen att man genom att vara skinheads protesterade mot orättvisor i samhället går också hela tiden igen i männens berättelser. Många gånger tar sig den upplevda orättvisan uttryck i föreställningen att invandraringdomar har privilegierats, men även svenskar som inte stödjer skinheadsens ideal:

- *Men till stora delar, dom jag var arg på i slutändan, det var svenskar. Såna som jobbade med media och såna grejer, bara ljög hela tiden. [...] en pryl som jag alltid störde mig på och faktiskt fortfarande retar mig på, det är dom där galorna där såna som Dogge Doggelito*

kunde stå och rappa om sin version på bästa sändningstid och alla skulle se det som värsta sanningen. Men utan att någon sa emot dom.

- Som "artister mot rasister" etc? (Min fråga)
- *Ja typ. Dom där artisterna har aldrig varit med ute i verkligheten. Ändå sitter dom och säger att det var vi, alltså vi som var, skinheads, som gjorde världen så enkel för oss och sånt. Fan, det var ju dom som gjorde det. I deras värld var alla skinheads onda och alla invandrargäng goda ungefär. Hade dom gjort det lite svårare för sig själva hade dom sett att det fanns två sidor av allt det där, men plötsligt gällde inte sånt längre så fort man hörde ordet skinheads. Men dom var mer intresserade av att säga dom rätta orden och få beröm från sina egna. Jag kan fortfarande tycka att det där var så jävla lågt. Jag kan fortfarande störa mig på det där som fan. Mycket mer än vad jag kan störa mig på vanliga invandrargäng. Dom är bara ungdomar. – Robert*
- *Det var hela tiden olika temadagar mot rasism hit och dit och alltid skulle det då handla om att svenskar var rasister mot invandrare. [...] Hela kläderna var ungefär som ett "fuck you" mot hela det orättvisa samhället. – Joakim*

Det är svårt att se hur invandrare eller liberala inslag i samhället skulle kunna förklara att skinheadsrörelsen kunde växa sig så stor. Allt detta förekommer även idag; invandrare finns fortfarande i samhället, och fanns dessutom innan. Möjligen är det värt att notera att den stora kulmen av skinheads i mitten av 90-talet sammanföll med stora flyktingvågor från Balkan, men sedan dess har det kommit nya flyktingvågor utan att vi sett några nya vågor av skinheads. Ingen av de fem männen jag talat med anser att de själva anslöt sig till skinheads för att de gillade stilen eller modet, däremot återkommer det ofta som en förklaring till varför andra gick med och varför rörelsen växte sig så stor. Även Tidsandan, Fryhuset och rockbandet Ultima Thule nämns:

- *Jag skulle säga att det var 95 som det ballade ur. Och jag menar att... det var så många som blev skinheads. Som tyckte att det var tufft och så, men inte tänkte mer på det. Jag tror att tre polare till mig som hade vanlig frisyr och bara lyssnade på Thule, blev skins inom ett halvår när dom ville hänga med till Frysen². Alltså det var som att man fick mer, ja jag gillar inte det ordet, men "respekt" om man blev skin. Fick mer tjejer, allt. Självlklart blev det mera troligt att man blev påhoppad och sånt, men för dom som var lite hårdare så var det värt det. Det fanns så många fördelar med att vara skinhead. För det första var det jävligt roligt. Det kan man inte förneka alltså, vi hade brutalt roligt många gånger. Då började folk som var*

² Frysen, ofta använt slangord för Fryshuset.

förjävla unga bli skins. För unga. Vi talar om killar som var så långt ner i åldern som kanske tretton fjorton år. – Stefan

Alla tycks dock inte dela uppfattningen att vitmaktskinheads måste tycka illa om invandrare. Vissa menar även att det kunde finnas en ömsesidig respekt, eller att en skinhead till och med kunde vara närmare vissa invandrare än vad mera ordinarie klädda svenskar var:

- *Jag kan säga att en skinhead är ingen, alltså såna som vi var då, dom har i grund och botten mycket mer respekt för en invandrare än vad till exempel folkpartisten i riksdagen i Stockholm har. Även om dom samtidigt hatar dom [...]Många av dom är innerst inne jävligt bra människor. Dom har respekt för invandrare som individer men tycker inte att det ska vara så stor liksom, inflytt av deras folk här i Sverige. Men dom förstår sig på invandrare mycket mer än vad folkpartisten gör. Dom kan deras kultur mycket mer, dom har växt upp med invandrare på ett helt annat sätt. Sen barnsben. Jag kände till exempel en nationell skinhead från en annan stad i Sverige. Han kunde snacka lite syrianska. Förstår du? Han hade växt upp med dom. Egentligen var dom här ungdomarna mycket mera utåt än vad andra svenskar är. Självlärt inte alla, det fanns riktiga grisar bland dom. Men många var extra, lite extra livliga liksom. Många gånger har jag tänkt att invandragång och skinheadsgång var väldigt lika.*

– Robert

Dessutom förekommer uppfattningen att vitmaktskinheads och s.k. invandragång också hade likheter när det gäller strategier för våld:

- *När man väl blev skinhead på riktigt senare och började få kontakt med andra skinheadsgång där det fanns riktiga galningar, då fick man en slags gemenskap. En slags familj nästan där många var bra på att fajtas. På så sätt tror jag ibland att det där skinheadsgrejen fyllde en funktion för svenska ungdomar som invandrarungdomar hade naturligt. För om vi säger... varför kunde de vara kaxiga? Invandrarna alltså. Jo, för även om dom var små och fega så visste dom att dom kunde få dit bilar med kusiner och släktingar. Då blir man väldigt kaxig. Och med skinheadsrörelsen fick en grupp svenskar samma förmåga. – Joakim*
- *Dessutom imiterade vi stora delar av deras [invandragångens] sätt. [...] Vi brukade också skicka fram den minsta till två invandrare som såg kaxiga ut. Och så fort dom började bråka dök vi upp. Kanske 10 skins. Där flera var riktigt stora. Det var en riktigt bra taktik som vi härmade rakt av. – Joakim*

Att åsikter som fanns i familjen skulle ha påverkat någon att bli vitmaktskinhead nämns aldrig under intervjuerna. Tvärtom menar en av respondenterna att många vitmaktskinheads kom från familjer där rasistiska ideal var illa omtyckta, något som möjligen talar för att ett inslag av revolt mot föräldrarna också förekom:

- *Grejen är att många tror att skinsen i regel kom från hem där föräldrarna var lite, vad ska man säga, halvnassar, men mycket av det där är bara myt. Du anar inte hur många av dom jag kände... och andra också, vet jag, som kom från hem som var, där föräldrarna var vänster och värsta anti-rasisterna. Jag skulle säga att jävligt många, alltså visst fanns det skins som kom från vanliga medelsvensson-hem och där föräldrarna var smygrasister självklart. Men jävligt många skins kom från hem där man tyckte att rasister var det värsta som fanns.*

– **Robert**

5.2 Processen att bli vitmaktskinhead

Att bli vitmaktskinhead var för flera respondenter inte något som skedde utan att föregås av en viss process, även om det går fort att raka av ett hår. Flera av männen beskriver hur det inte var ett hastigt beslut, utan hur de olika plaggen och attributen åkte på i omgångar:

- *Jag blev inte skinhead över en natt. Om man säger såhär, en skinheadsuniform består av flera lager. Om man tar på sig ett i taget, när är man då skinhead? – Joakim*
- *Jag snaggade håret när jag var sexton. Men jag hade inte direkt några skinheadkläder på mig förutom en Torshammare som jag köpte av en kompis, men det där rakade håret var absolut, vad ska man säga, relaterat till att jag såg upp lite till skinheads och sånt. Men 94 skulle jag säga att det mer var som att jag klädde mig som en riktig skinhead och då kan man väl säga att jag också var det. I början var det mer som att vi härmade stilen kan man säga. Vi kollade hur andra skinheads klädde sig och började mer och mer försöka efterlikna dom. Vi hade ju inget internet eller sånt och det fanns ju inga uppslagsverk där man kunde läsa om skinheads och hur man skulle klä sig, så vi fick inspiration från TV och såna man såg på stan. Man visste på något sätt att bara man hade bomberjacka och rakat hår så var det en bra början liksom. – Stefan*
- *Det kom mer och mer. Jag tänkte inte ens på att jag var skinhead. Första gången jag fick det klart för mig, då var det att en annan sa det till mig – att va fan (smeknamn) nu är du skinhead. Det var som att så fort jag köpte nya kläder så såg jag till att dom var lite nationella eller vad man ska säga. Köpte jag en t-shirt så ville jag att det skulle vara vikinga-*

symboler på den eller något som visade att jag var, det som jag kallade för "medveten".

– Robert

- *Jag började klä mig med skinheadskläder 93. Var 16 år då. Det kändes rätt så bra ärligt talat. Skinheads var, på den tiden en grupp som, man kan säga att många var rädd för dom. Jag kom inte till skolan helt plötsligt med hela paketet eller vad man ska säga utan det blev så att jag först köpte en bomberjacka. Haha tror till och med att morsan köpte den åt mig. Och, alltså, redan, då. Märkte jag liksom en förändring på skolan. Jag märkte hur liksom lärarn kollade annorlunda på mig. Och även vissa i klassen. Det kändes jävligt bra. – Anders*

För en av männen var det inte någon stor sak att bli skinhead, men då hade han samtidigt redan någon slags fot inne i rörelsen:

- *Rakade håret och satte på mig en bomberjacka. Det var inte svårare än så. Jo, jag behövde sy på en svensk flagga också, det var det svåraste haha. Näe skämt å sido, det var ingen stor grej för mig. Jag hade alltid haft en lite sådär militäraktig stil så det blev inte så stor skillnad. Jag var med i FBU³ och så. Så jag hade redan snagg och brukade ha kängor på mig. Och dom andra skinheads var för det mesta redan sånna som jag kände bra sen innan. Så jag var redan accepterad bland dom. – Karl*

5.3 Kriminalitet

Samtliga män kom i kontakt med polisen under den tid de var skinheads. Tre av männen dömdes för brottslighet under denna tid, två för misshandel och en för tillgrepp av fordon. En blev omhändertagen för fylla och en blev omhändertagen för ordningsstörande. Beträffande kriminalitet innan man blev skinhead är erfarenheterna olika. Fyra av respondenterna skulle inte vilja kalla sig kriminella innan de blev skinheads:

- *Nej, vadå, snattat på ICA ungefär. Kanske snott en cykel som var olåst. Inget grovt. – Joakim*
- *Nej jag var lydig haha. Gillade att fiska med farsan och min farbror och vara ute i naturen. Gick på scouterna. Kan inte påstå att jag var nåt problembarn alls. Visst, man kanske var i slagsmål nån gång i plugget men vilken unge är inte det? – Stefan*
- *Nej inte alls. Det värsta jag har gjort innan var kanske att palla äpplen. Gick knappt mot röd gubbe. Tvärtom jag ville bli polis och tyckte att det var viktigt att man följde lagen. – Karl*

³ FBU, förkortning för Frivillig befälsutbildning. Organisation inom försvarsmakten som är riktad till ungdomar.

En person menar dock att han hade en kriminell identitet redan innan han blev skinhead:

- *Ja det skulle jag säga att jag var [kriminell]. Inga direkt allvarliga grejer, men vi klottrade lite, snodde cyklar och lite stöldbrott och så. Bröt mig in i en kiosk med en polare när jag var tolv till exempel. Men, liksom, mest för att sno godis och cigaretter ungefär haha. Vi tänkte inte ens att man kunde tjäna pengar, så avancerade var vi inte då. Det var mest att man skulle vara värre än dom andra. Och jag hade inte några gränser det var det som var grejen med mig. Men liksom, det var aldrig i, vad ska man säga, vinstsyfte. – Anders*

När det kommer till kriminalitet efter tiden som skinheads har ingen av männen gått vidare i yrkeskriminalitet. Tre av männen har dock haft sporadisk kontakt med rättsvård. Två i fotbollsrelaterade sammanhang. De andra två höll sig laglydiga:

- *Smågrejer kanske man har gjort nån gång men inget allvarligt. Jag hamnade i bråk med en kille på en fest och slog på honom rätt duktigt. Men där var det han som började. – Stefan*
- *Jag slogs några gånger efter att jag slutat som skinhead för jag kollade mycket på fotboll och så. Och då i närheten av matcher var det lätt att det kunde bli bråk. – Anders*

Idag anser sig dock samtliga män vara laglydiga:

- *Idag skulle jag inte ens tänka tanken på att göra något som är värre än att köra för fort ungefär. Har för fan familj och jobb som jag inte har någon lust att riskera för en hundring, om du fattar vad jag menar. – Anders*
- *Jag är rätt laglydig. Betalar skatt och så haha. – Stefan*

5.4 Kunskaper om den gamla skinheadskulturen

Jag har i det andra kapitlet diskuterat det breda begreppet skinhead – det som jag i denna uppsats använder i förståelsen vitmaktskinhead. För att få en uppfattning om hur relationen såg ut mellan den ursprungliga icke-rasistiska skinheadskulturen och de skinheads som syntes i Stockholm under det tidiga 90-talet har jag frågat respondenterna vad de kände till om den ursprungliga skinheadskulturen. Det kan förefalla omotiverat att belysa detta, då uppsatsen handlar om avhoppet, men länken till det gamla kan möjligen ge en idé av hur allvarligt syftande 90-talets rörelse var. En bild av en, gällande skinheadskulturen, låg kunskapsnivå och ett möjligen svalt intresse avtecknar sig, vilket ytterligare talar för att respondenterna tillhörde en egen rörelse, specifik för det tidiga 90-talets Sverige och med vag förankring i det som stilen ursprungligen representerade:

- *Nu, efter att jag, eftersom jag själv var skinhead, har man ju varit lite intresserad när man sett "skinhead" i nån rubrik. Då har man velat läsa mer. Annars var det mest av fiender som man fick höra att man "var fel ute" och sånt. Typ att nån skrek nån gång att vi inte visste vad vi sysslade med och att vi inte skulle smutsa ner skinheadskulturen och sånt. I Stockholm, på den tiden, fanns det ju inte så många sharp-skins och sånt. Det var lite äldre typer som var det. Det är möjligt att det fanns lite sånna i frysen till exempel, men jag kan inte påstå att jag träffade några sånna. – **Joakim***

- *Det var snack om den och så. Att dom hade svarta med i sina gäng och att det kom från Jamaica. Det fick man ju läsa i media en massa gånger. Men som jag såg det då, då var det ett sätt bara för motståndarna att försöka göra oss löjliga. Så jag brydde mig inte så mycket. Men det fanns absolut skins som var intresserade av den gamla stilen. – **Robert***

- *Mest vet jag att dom var jävligt annorlunda än oss (skratt). Som jag förstått det så var dom gamla skinsen mycket mer som bröder. Oavsett var i Sverige dom kom ifrån liksom. Att om man såg en skinhead, då, så visste dom att det var som en bror. Här var det som att, Ja om nån hade kommit hem till mig packad och velat sova på min soffa och jag inte visste mer om honom än att han var skinnskalle, Då hade jag kanske bara sagt "stick". Det tror jag inte dom gamla hade gjort. Där var alla skins som bröder. Vi däremot hade inte den sammanhållningen. Det kunde rätt lätt bli fajt mellan oss också. – **Anders***

- *Ska jag vara ärlig tror jag att man kan säga att det var som två helt olika grejer. Typ, ren och ren, man kan vara ren men det finns också ett djur som heter det. Förstår du? Två helt olika stilar och grejer. Det enda som var gemensamt var att vi hade rakat hår. Men vilka som har rätt att kallas skinheads vet jag inte, du får väl kalla oss något annat. – **Karl***

Man kan även notera tendenser till distans mellan de äldre skinheadsens med möjligtvis större förankring i den ursprungliga skinheadskulturen:

- *[Visste] Ingenting ärligt talat. Om du menar den gamla från England och så. Det fanns äldre skins i frysen, men dom var rätt dissiga mot oss. [...]Men nu såhär i efterhand är ändå min teori att sånna skins som vi var helt och hållet var nåt annorlunda än den gamla skinheadskulturen flera år tidigare. – **Stefan***

5.5 Avhoppen

Männens privata berättelser om sina avhopp har alla det gemensamt att de på ett eller annat sätt skett till följd av personliga förändringar eller omvärderingar, snarare än något drastiskt som hänt i deras närmiljö eller i landet i stort. Många av männens redogörelser saknar dessutom tidsspecifika aspekter, istället förefaller de ofta vara universellt mänskliga. Men det finns samtidigt återkommande inslag av förändrade förutsättningar i samhället. Ett exempel är uppfattningen att den nazistiska rörelsen tappat intresset för skinheadskulturen:

- *Hmm. Folk har frågat mig förut och du kommer inte att tro mig men det finns ett jävligt enkelt svar på den frågan. Jag bara pallade inte att raka mig hela tiden. Lite så, faktiskt. Men det är klart att det underlättades ju av att man tröttnat lite på själva stilen och så. Det är slitsamt att vara skinhead. Jag jämför det lite med att extraknäcka med svartjobb på kvällstid. Det är jävligt kul ett tag, alltså med alla extra pengar man får in. Men det tar som fan på krafterna. Ingen människa kan gå runt och vara skinhead ett helt liv. Då är du riktigt trasig i skallen om du gör det. Skinheadsgrejen är en typisk ungdomsgrej. Det funkar inte om du har jobb och familj. Inte som vi levde. Sen var det lite så också att. Hur ska man säga, antingen blev du riktig nazi. Och började gå med i dom här grupperna. Eller så började du klä dig i vanliga kläder istället. Kanske bli fotbollshuligan till exempel. Men fler och fler, eller färre och färre rättare sagt, hade nån anledning att vara skinheads. Jag tror att nazisterna hellre ville att deras medlemmar skulle ha normala frisyreer och normala kläder. Absolut. – Stefan*
- *Vad skulle samhället med en massa halvkriminella huliganer till? Där dessutom dracks jävligt alltså, många drack jävligt mycket. Så, lite så, kände jag det, då. (Axelryck). Jag skakade på huvudet åt det liksom. Men jag slutade inte vara nationell för det, men började tycka att det som andra kamporganisationer gjorde, var fan så mycket bättre. Dom drack inte, dom hade militär disciplin. Allt tvärtemot bulorna⁴. Jag passade aldrig i rakat heller så att det var bara skönt att få lite sådär kortare frisyre, men som ändå var hår på skallen. Skönt att folk inte betraktade en som en gapig, liksom apa. Att man kunde gå förbi folk utan att dom stirrade. Så 96, i januari, åkte jag in i lumpen och då låg man ju jävligt lågt med allt det där. Jag ville bli officer så det var ju att man inte skyltade med sitt engagemang. – Karl*

Anhöriga och nära släktingars ogillande har också spelat in för en av respondenterna:

⁴ Bula, ett slangord för skinhead. Alternativt ord är "skinnbula".

- *Hmm. Tror att det började, ärligt talat, lite med morsan faktiskt. [...] min morsa var riktigt plågad av att jag var skinskalle. Och även om jag hela tiden visade att jag inte brydde mig så plågade det mig som fan att min morsa var så olycklig och hatade mina kläder så mycket. Men jag försvarade mig alltid, inför mig själv, med att hon inte visste hur hemsk världen var. Att jag gjorde allt det här för landet och folkets skull. Att hon skulle tjäna på det i slutändan och liksom att hon skulle tycka lika dant som jag om hon kom ut och såg verkligheten. [...]Och typ, när man besökte farmor på landet var det riktigt pinsamt att sitta där, även om jag såklart klädde mig neutralare. Men jag hade ju mitt rakade hår och mina tatueringar. Och jag hade muskler och så och diverse skador i ansiktet. En blåtira här, ett ärr där liksom. Man såg att jag var annorlunda. Mina kusiner visste dessutom allt och en av dom var ungefär som på gränsen till... Alltså hon var inte AFA⁵, men riktigt riktigt vänster. Allt var bara jobbigt, jag pallade inte att snacka så mycket med henne men det var alltid en tvekan om man skulle krama henne eller om man skulle bara säga kyligt hej liksom när man sågs. Och det kändes alltid som att mina kusiner frös ut mig. Som att dom var rädda för mig och tystnade och bytte samtalsämne när jag kom in i rummet. Och då började jag känna att det skulle vara skönt att ha helt vanlig frisyra och vanliga kläder. Liksom, "tjafsa inte med mig jag är neutral, låt mig vara". Så jag började slarva med att raka mig och började mer och mer använda bara träningskläderna som jag hade på gymmet. Jag hängde med samma polare fortfarande men började bli ganska less på det. Så småningom var jag liksom inte skinskalle längre. – **Robert***

En annan sak som nämns är att ens status som skinhead slutade att vara populärt hos tjejerna:

- *Det var flera saker på samma gång. Man började bli trött på allt det där. Man kom liksom inte framåt, det var bara samma saker om och om igen. Och det kom liksom inget nytt med stilen. Okej, Thule⁶ släppte kanske nån ny platta men den blev inte lika stor. Men sen började man tröttna på att gå runt och vara bad guy. Samhället verkade hata oss, även om vissa kom fram och gav oss uppmuntrande ord och så. Det kändes mindre och mindre populärt plötsligt att vara bula. Tidigare hade det varit värsta grejen, [...]Sen var det en i gänget som träffade en tjej och hängde mindre och mindre med oss. Sen var det två som lät håret växa ut. Och sen kände jag lite att varför ska jag gå omkring här och göra samma sak. Lite så. Jag var trött på att dricka och slåss. Jag var trött på att alla tyckte att jag var värsta hemska monstret. –*

Joakim

Även fryshuset nämns som en motivator till varför det privata avhoppet skedde:

⁵ AFA, förkortning för Antifascistisk aktion – en militant antirasistisk grupp som är verksam i Sverige.

⁶ Thule, förkortning för det nationalistiska rockbandet Ultima Thule

- *Jag tröttnade väl på den där skiten helt enkelt. Alla snackar om att det var så jävla kul att vara skinnskalle. "Den bästa tiden i mitt liv" och sånt. Men det där, jag kan inte känna igen mig i det ärligt talat. Jag var alltid på min vakt, när vi var på väg in till stan var jag alltid taggad till max och såna saker. Okej, det var rätt skönt att hänga på frysen, men annars ser jag nu med facit i handen en jävla, sophög, en jävla soppåse med nackdelar om man är skinhead. Visst det var väl lite så att brudarna på den tiden tyckte att skins var balla, absolut. Men, nej, det var verkligen en grej som man kunde tröttna på alltså. Sen när frysen stängdes där i slutet på 95, då kände jag lite att va fan. Det var den sista grejen som var bra med att vara skinhead. Att man kunde hänga där. När inte ens det fanns så var det lite som att jag behövde gå vidare. – Anders*

En respondent nämner dock att avhoppen inte nödvändigtvis innebar att hans åsikter och tankar om samhället försvann:

- *Men tro mig, jag störde mig exakt lika mycket på media, vänstertyper och politiker och invandragäng och sånt. Bara att jag började bli trött på att synas så jävla mycket. Jag höll fortfarande på Sverigedemokraterna och så och SD på den tiden var ett helt annat parti än vad det är idag. [...]Men ändå är dom där åsikterna, dom sitter ändå ihop lite med kläderna. För sen, när du ser ut som en vanlig människa. Alltså när håret växt ut och man har normala kläder på sig. Då blir man accepterad på ett annat sätt. Jag tränade kampsport och gick över till en annan klubb när jag började låta håret växa ut. Och jag kan verkligen inte förneka alltså att invandrarna där var riktigt schyssta mot mig. Dom såg alla mina tatueringar, okej jag hade inga hakkors eller så, men jag hade svenska flaggor på armarna. Men det var ingen som frågade om dom. Okej det var inte som att vi stod och kramade varandra eller hängde på fritiden, men dom morsade alltid på mig när jag kom och gick och jag kände aldrig att dom var emot mig. Sen såg jag lite symboliska grejer där invandrare betedde sig jävligt bra i olika sammanhang och det fick mig att tänka lite. – Robert*

När jag frågar männen om de upplevde att skinheads rörelsen började avta i samband med att de själva hoppade av instämmer allihop mer eller mindre:

- *Ja det gjorde jag nog. Jag kan inte säga exakt när det skedde, men jag har på känn att det hände grejer efter att frysen lades ner. Eller jag menar när skinsen inte fick vara där mer. Då, efter det tyckte jag att man såg färre och färre skinheads på stan. – Stefan*
- *Absolut. – Joakim*

- *Jag har inte tänkt på det så mycket, men då var det ju en stor grej. Det är det inte idag. Men det finns fortfarande skinheads. Det är inte så att dom försvann helt, det har dom aldrig gjort. Men det var ju en stor våg som gick då ett tag på 90-talet och den är ju definitivt över.*

– **Robert**

- *Hastigt vet jag inte men, avtog gjorde den ju definitivt. Idag finns det väl inte många som är, som jag skulle säga att vi var, naziskins. Så att. Jo, men det gjorde den nog när jag tänker efter. I slutet av 90-talet var det väl inte många skinheads på gatan. – Anders*

- *Ja idag ser man väl fan inte många skinheads på stan, gör man inte. Ja mer än sånna, alltså originalare och så. – Karl*

Som avslutning på intervjuerna har jag bätt respondenterna om deras egna teorier om varför 90-talets rasistiska skinheads-rörelse klingade av, eller rentav hastigt upphörde. Här kommer vittnesutsagor och observationer fram om faktorer som de inte själva anser sig påverkade av, men som de upplevde förklarade många andras avhopp och kanske rörelsens kraftfulla tillbakagång överhuvudtaget. En återkommande uppfattning är att det blev ett mode eller en s.k. "innegrej" att vara skinhead och att det lockade ett tämligen ambivalent klientel.

- *Dom fick väl bättre saker för sig. Och sen var det väl så att då var det inga nya ungdomar som ville bli det, för dom hade väl blivit avskräckta haha. Men jag har inga teorier om varför dom försvann. För många av dom där var det bara ett mode. Men sen kom själva grejen med våld och så med på köpet. – Joakim*

Den nazistiska rörelsen lyfts fram som en kraft som fångade upp och organiserade vissa skinheads:

- *Det var nog mycket en fluga också. Att det lockade till sig jävligt mycket folk väldigt snabbt. Sen föll det sönder lite och splittrades. Dom som var riktiga nationella gick över till lite mera nazi-svängen och dom andra började med något annat. Men det dom hade gemensamt var att dom lät håret växa ut. – Robert*

Media nämns också som en aktör genom vilken rörelsen kunde nå ut till större grupper av ungdomar. När sedan det mediala intresset svalnade, minskade intresset bland ungdomarna. Även brist på ledare nämns:

- *Det var väl en modegrej. Och lite var det nog en mediagrej också. Det var så jävla mycket stohej kring skinheads då och det är såklart det lockar till sig ungdomar. Det var rena cirkusen ett tag... men sen var föreställningen över om man säger. Och så fanns det ingen ledare som*

höll ihop det riktigt så det var så jävla oorganiserat. Det byggde mycket på eget liksom engagemang. – Stefan

- *Sen när jag tänker efter så tror jag att det återigen är mycket medias fel. Dom skrev jävligt mycket om skins och så och även om dom skrev ner rörelsen så var det nog många som blev förbannade och ville visa sitt motstånd mot det. Sånna som inte kände igen sig i bilden av verkligheten. Sen när media började skriva om andra grejer så blev det inte samma sak längre. Då var det som att det självdog lite. – Robert*

Utöver att själva modet att vara vitmakt-skinhead upplevs ha avtagit, nämns också en förändrad tidsanda som bidragande orsak till rörelsens tillbakagång:

- *Samhället var lite sånt då. Du hade Ny Demokrati i riksdagen, Thule var populära bland vanliga ungdomar och så. Stilen var populär lite. Säg att 100 000 ungdomar ser upp till skinheads. Då finns det säkert tusen av dom som tar steget över och blir det, för dom känner att dom har dom där andra i ryggen. Sen när det inte var kul att vara skinhead längre då började dom med något annat. – Anders*

Slutligen är den svaga förankringen i rörelsen, något som tas upp, tillsammans med hotbilden:

- *Dom visste inte ens vad dom var för nånting. "Ah polarn är skinhead då måste jag vara det också typ". Ungefär så. Man kunde se dom snacka om Sverige och att dom var patriot ena sekunden, men på rasten stå och röka ihop med något invandrargång andra sekunden. [...] Vissa var så. Dom hade inget konsekvenstänkande. Men sen när dom åkte på stryk några gånger, ute på stan, så var det inte så roligt längre. Visst, jag kan säga något som dom flesta inte ens idag erkänner. Men att vara skinhead det var inte lätt. Du riskerade ganska mycket stryk. När du var med dina polare så var ni störst och tuffast i världen, men sen kom andra sidan av det där. När du skulle hem, 17 år gammal, lite halvpackad och själv på en hel tunnelbanevagn. Och så kanske det står ett gäng svartskallar på 10 pers nere vid spärrarna. Dom flesta av dom där som kallades "baby skins", dom blev avskräckta efter att dom fått stryk några gånger. Och så började dom med något annat. Viktigare än så var det inte att vara skinheads för dom. Dom var störst och tuffast i världen när dom var med polarna, då var det "sieg heil" hit och liksom fajt dit. Men lika lätt som det var för dom att bli skin, lika lätt var det för dom att sluta vara det. Det var bara dom hårdare lirarna som tog det där och stod upp för sig själva. Alltså även när dom var ensamma. Men av dom som bara var där för att det var coolt och så, dom kom in hur många som helst plötsligt, men försvann ungefär lika snabbt. – Karl*

6. Analys och avslutande diskussion

Här följer uppsatsens analysdel, där jag kopplar samman teori med resultat. Analysen är närmast inspirerad av s.k. hermeneutisk meningstolkning, ett analysverktyg där man utifrån en vag uppfattning om frågan som helhet, tolkar de enskilda delarna, - se Kvale & Brinkman (2009). Troligen samverkade flera faktorer som tillsammans iscensatte vad som kulminerade i någon form av massavhopp från skinheads rörelsen i Stockholm under 1990-talet. Här ska jag sammanfatta och diskutera dem punktvis.

6.1 Skinheadsstilen som tillfälligt mode

Återkommande i respondenternas redogörelser är idén att skinheads-stilen var en form av mode som i sin tur banade väg för rekrytering. Det är svårt att inte se hur modeaspekten som huvudsaklig lockelse för rekrytering till denna rörelse, vittnar om ett visst godtycke inför vilka konsekvenser det kunde medföra. Kanske även ambivalens inför ett senare avhopp. Detta, i kombination med den hotbild som ständigt låg som en skugga över vitmakt-skinheads, skulle kunna tjäna som förklaring till varför avhoppet när de väl började, också eskalerade: ju färre man var desto svårare att stå upp för sig mot den hotfulla omgivningen. För andra subkulturella ungdomsgrupper, exempelvis raggare, mods och punkare, har respektive stil inte inneburit samma hotbild för den anslutne individen, då det saknats för gruppen naturliga fiender. Något som givit dessa subkulturer utrymme att i långsammare takt avklinga. Där 70- och 80-talets skinheads hade anslutit sig till en livsstil snarare än tagit något politiskt ställningstagande, tycks stora delar av 90-talets vitmakt-skinheads, alltså ha hoppat på en trend, delvis baserat på personlig främlingsfientlighet. Detta skulle också förklara disharmonin mellan avhopp och nyrekrytering; när det inte längre var inne att vara skinhead blev inga större mängder nya ungdomar lockade att ansluta sig till rörelsen. Kanske kan till och med upphörandet främst förklaras med brist på nyrekrytering; respondenternas privata skäl till att hoppa av rörelsen talar snarast för att det finns en kritisk tid för hur länge de flesta kan hålla på som aktiva vitmakt-skinheads. Avhoppet var därför naturliga, men utan nyrekrytering avtog också hela rörelsen.

Om ungdomarna som var skinheads bara avvek på så sätt att de uppskattade en viss sorts kläder under en viss tid, på samma sätt som vissa klädde sig som s.k. brats under det tidiga 2000-talet, hade den kriminologiska relevansen varit låg. Det finns emellertid inslag av våld och kriminalitet bland skinheads vilket ger en kriminologisk koppling. Det är förvisso inte helt lätt att dra gränsen för mellan vad som är gäng, subkultur och bara ett mode. Curry och Decker listar i sin bok *Confronting gangs: Crime and Community* (1998) en rad attribut som kännetecknar ett gäng. Enligt denna lista levde skinheads, så som rörelsen tedde sig i Stockholm under 1990-talet, i någon mån upp till dessa punkter, utom den tredje. De (1) agerade i grupp och var en grupp individer. De (2) hade symboler

för gängmedlemskap, i form av klädesplagg och tatueringar. De (4) hade en beständighet som varade i mer än ett år (som rörelse åtminstone). De (5) hade sina territorier som de försvarade (Skinheads hade framförallt Helikopterplattan och delar av området nära Fryshuset men lokala gäng lär även ha kontrollerat egna platser i sitt närområde). De (6) engagerade sig i brottslig aktivitet, främst misshandel. Den tredje punkten på Curry & Deckers lista – specifik kommunikation i form av graffiti och handsignaler – tycks vitmaktskinheads emellertid ha saknat. Dessutom var den kriminella aktiviteten, om än dubbelt så hög som bland vanliga ungdomar, inte något första kännetecken för skinheads. Inte heller förefaller deras kriminella aktiviteter ha motiverats av vinstdrivande intressen. Sociologen Frederic M. Trasher påpekar dock i sin bok *The Gang* (1927) att det framförallt är våldet som är gängens sammanhållande faktor. Såväl poliserna jag intervjuat, som respondenterna nämner också misshandelsbrott som den vanligaste formen av brottslig aktivitet som kunde tillskrivas skinheads. Själva anslutningen kan alltså förklaras av att det var en modefluga, men att det också var ett val av en livsstil som innebar högre sannolikhet att både utföra och falla offer för kriminella handlingar.

6.2 Brytning med den nazistiska rörelsen

Somliga respondenter nämner hur den nazistiska rörelsen krävde organisation och disciplin av sina medlemmar. Vitmaktskinheads må ha utgjort en viktig rekryteringsbas för den nazistiska rörelsen, men de var oorganiserade och levde föga upp till de nazistiska idealen om militäriskt uppträdande och förmåga att rätta sig i leden. De vars främsta intresse med att vara skinhead låg i att manifesteras och ge uttryck för rasistiska och nazistiska åsikter var givetvis intressanta för de organisationer som representerade sådana åsikter, men därmed inte deras stil. Sverigedemokraterna exempelvis, som visserligen aldrig – inte ens vid starten 1988 – haft några nationalsocialistiska punkter på sitt partiprogram men var betydligt mer radikala i sin begynnelse, lockade en ofta omtalad svans av skinheads till sina möten. Symboliskt nog förbjöd Sverigedemokraterna sina anhängare att bära bomberjacka på möten och andra uppslutningar, år 1996. Dem som detta förbud angick hade alltså att välja på att upphöra som vitmakt-skinheads eller att upphöra som sverigedemokrater. Vilken av dessa två identiteter som var starkast fällde troligen avgörandet.

Det förekommer samtidigt idag att ledare inom den organiserade nazismen har en bakgrund som skinheads, exempelvis Klas Lund, ledaren för "Svenska motståndsrörelsen" (SMR). Den organiserade nazismen i Sverige förefaller dock ha brutit totalt med allt vad skinheads heter, inklusive 90-talets vitmaktskinheads. Tittar man på bilder från en valfri nazistisk demonstration idag finns där inte en enda sympatisör som går klädd som en skinhead. Brytningen tycks dessutom vara ömsesidig; idag (2014) befolkas helikopterplattan av en liten grupp originalskinheads som i dokumentären *Skinheads 25 år senare* intervjuas och där tydligt tar avstånd från både nazism och rasism. I dokumentären

skymtas även mörkhyade personer som ingår i gänget.

Det finns mig veterligen inte någon statistik eller någon forskning angående hur många av dagens medlemmar i de nazistiska organisationerna som har ett förflutet som vitmaktskinheads, eller hur kopplingen ser ut överhuvudtaget. Men Trasher (1927) diskuterar angående ett gängs uppkomst hur det finns tre steg i den process där lösa ungdomsgrupper övergår till att bli gäng. Det första steget innebär en grupp utan tydligt ledarskap och med diffusa konturer. Sådana gäng består enligt Trasher bara kortare tid. Det är svårt att här inte se paralleller till 90-talets skinheads-rörelse. Nästa steg är enligt Trasher att ledarskapet och medlemskapet blir tydligare. Något som de nazistiska organisationerna kunde tillhandahålla; samtliga idag nazistiska organisationer har medlemsansökan och en tydlig ledare. Det är sannolikt så att en del av de mer politiskt drivna vitmakt-skinheadsen fångades upp av den nazistiska rörelsen, avsåde sig sina skinheads-attribut och politiserades ytterligare.

6.3 Avhysningen från Fryshuset

På initiativ av Anders Carlberg fick Stockholms skinheads på 1980-talet en egen avdelning på Fryshuset. Den smyckades med vikingasymboler, svenska flaggor samt emellanåt även nationalsocialistiska posters. Därtill förekom ölservering som nyttjades flitigt av skinheads i alla åldrar. Tanken med projektet var att Stockholms skinheads skulle vara koncentrerade på en viss plats så att det etablerade samhället visste var de befann sig, och hade en kanal till dem att kommunicera via. Somliga menar att detta var en av orsakerna till att rörelsen kunde växa sig så stor i Stockholm under 1990-talet. Patrick Asplund som själv var skinhead, men hoppade av rörelsen 1996, skriver i sin bok *Med hatet som drivkraft* (2000) gällande Fryshuset: "Vi hade startat en liten skinheadfabrik på Fryshuset. In kom unga killar med vanliga frisyrier och H&M-kläder, ut kom rakade babyskins. Runt 1994 hade det bara funnits ett tjugotal skinnskallar i Stockholm, de flesta uppåt 30 år. Nu fanns det plötsligt hundratals skinhead-killar i yngre tonåren. Det var inne att raka av sig håret och lyssna på nationalistisk rock". Troligen syftar Asplund endast på innerstan med ordet Stockholm, då det är väldokumenterat att det fanns skinheadsgäng i kommunerna runt Stockholm även åren tidigare.

Vid årsskiftet 1995-1996 blev skinheadsen avhysta från lokalen. Därmed kan alltså en betydelsefull rekryteringsbas för rörelsen ha gått förlorad. Men även en av de fördelar som fanns med att vara skinhead; tillgången till en egen lokal med servering även för den som var minderårig. Detta stöds i respondenternas utsagor.

6.4 Vändpunktsteori

Som jag redan varit inne på i avsnitt 6.1 behöver inte samhällseliga förändringar ha lett till ökad mängd avhopp, men minskad nyrekrytering. Rörelsen kan alltså ha upphört på grund av disharmoni

mellan avhopp och nyrekrytering. Likväl är det intressant att notera det hastiga upphörandet och eventuella vändpunkter i skinheadsens liv. Carlsson (2014) beskriver hur förändringar som värnplikt, familjebildning och bostadsförändring kan påbörja den process som går mot brottslighetens upphörande. Det har naturligtvis aldrig varit olagligt att engagera sig som vitmakt-skinhead, men med statistiskt sett hög brottslighet i skinheadsens kölvatten, ser jag skäl att försiktigt applicera vändpunktsteorin även på det individuella avhoppet från skinheads rörelsen. Respondenten Karl nämner hur han åkte "in i lumpen" vilket blev en vändpunkt för honom. Respondenten Robert bytte kampsportsklubb vilket ledde till en slags ideologisk vändpunkt. För Anders innebar avhysningen från Fryshuset en slags vändpunkt. Respondenten Stefan nämner hur engagemanget som skinhead inte fungerar om man har jobb och familj – en antydning om att det skulle kunna utgöra en vändpunkt. För människor som står på tröskeln till vuxenvärlden, den åldersgrupp som de flesta skinheads tillhörde, förestår traditionellt flera av de företeelser som Carlsson menar kan bli vändpunkter (se ovan). Därför är det troligt att den unga ålder på de skinheads som befolkade 1990-talets rörelse gjorde den extra känslig för snabba avhopp, då den var särskilt exponerad för potentiella vändpunkter.

6.4 Avslutande diskussion

Några entydiga svar på de frågor jag ställde har jag inte fått men att döma av både den statistik och de intervjuer jag har redovisat förefaller det högst troligt att den vitmaktorienterade skinhead-rörelsen upphörde ganska abrupt i Stockholm omkring åren 1996 och 1997. För att förstå varför det inträffade, måste man börja med skälen till att så många tidigare sökte sig till och anslöt sig till rörelsen och jag har här redovisat några av dem.

Det första är att människor i en viss ålder (15 -20) känner ett behov av att protestera mot det etablerade. Man tar avstånd från regler och vanor i familjen och samhället. En ny identitet erbjuds enkelt i de stilar och subkulturer som ständigt växer sig nya. Det andra är främlingsfientlighet och rasism. Många sökte sig till rörelsen av den sortens ideologiska skäl. Det tredje är en önskan att hävda sig - och skaffa och visa makt genom våld. Olika omständigheter gjorde att just denna rasistiska rörelse kunde blomma ut under några år på det tidiga 1990-talet. Främlingsfientlighet aktualiserades allt mer, det nationalistiska rockbandet Ultima Thule blev populärt, Sverige gick igenom en ekonomisk kris, stora flyktingvågor anlände och Ny demokrati tog plats i Sveriges riksdag.

Att bli vitmakt-skinhead kunde fylla ett flertal olika funktioner för ungdomar; gängidentitet, protest, politisk manifestation, tillfälle till slagsmål, eller något man rentav kunde bli bara för att få uppmärksamhet. Oavsett vilken av dessa drivkrafter som var starkast – kunde skinheads rörelsen troligen tillgodose behovet hos den individ som anslöt sig till rörelsen. Men de skilda avsikter med vilka unga personer anslöt sig, medförde att själva rörelsen inte hade någon entydig profil eller

identitet. Det fanns vare sig ledare eller ett tydligt program vilket innebar att det var en flyktig rörelse som kunde upplösas hastigt. Att detta skedde 1996/1997 är inte fullt klarlagt men när modet förändrades, när medierna tappade intresset var det lätt för personerna i den första gruppen att lämna. De försvann när det inte var inne att vara skinhead. Andra stilar fanns alltid, som inte innebar samma hot om våld eller politiska stigma. Någon gång under mitten av 1990-talet tog sig främlingshat och rasism nya och tydligare uttryck i och med bildandet av moderna nynazistiska organisationer; NSF (1994), Blood & Honour (1997), Nationell ungdom (1997), Ariska brödraskapet (1996), Legion Wasa (1999) m.fl. Det är förmodligen till dessa grupper de skinheads som främst hade en nazistisk identitet sökte sig. Därtill påbörjade som sagt Sverigedemokraterna en allvarlig uppstädning i partiet 1996, för att till slut, många år senare, träda in i riksdagen och där utgöra en effektivare plattform för den som är invandringskritisk. För den tredje gruppen, som främst var intresserad av våld fanns huliganfirmorna tillgängliga. När fryshuset avhyste skinheads försvann en viktig plattform för rekrytering till just Stockholms skinheads och en av fördelarna med att vara skinhead gick dessutom förlorad. Något som inte borde ha påverkat andra städer i någon större utsträckning, men artikelstatistiken tyder också på att nedgången var mest markant i Stockholm. Tre relativt samtida förändringar som var för sig och tillsammans såg till att rörelsen klingade av.

Idag finns det till synes inte någon rörelse som ensam samlar alla ovannämnda intressen i en och samma stil. Snarare är det artegna organisationer som samlar de individer som i en annan tid hade varit presumtiva vitmaktskinheads, där val av organisation för individen baseras på vilket intresse och identitet som är mest framträdande. Skinheadsrörelsen i allmänhet existerar dock alltjämt idag. Enligt vissa respondenter tycks även enstaka vitmaktskinheads göra det. Däremot är de inte synliga i stadsbilden längre, utan lär snarare ha gått ner till nivåer som endast omfattar en handfull individer. De få som stannade i rörelsen var möjligen de som framförallt uppskattade själva den opolitiska ursprungliga livsstilen som skinheadsrörelsen representerade; till synes en minoritet av de uppskattningsvis 800-1000 vitmakt-skinheads som rörde sig i Storstockholm under det tidiga 1990-talet.

Mycket talar, parallellt med att den nazistiska skinheadsrörelsen försvann, för att de nazistiska och rasistiska organisationerna har haft vind i seglen de senaste femton åren. Om det är så att många skinheads övergick till att bli organiserade nazister istället, spelar då deras avhopp från skinheadsrörelsen någon samhällelig roll? Sopades inte bara problemen under mattan istället? För den färgade medelålders mannen är förändringen troligen av betydelse. På väg hem i en tom tunnelbanevagn föredrar han säkert att de nazistiska grupperingarna uppträder organiserat under marscher och parader, hellre än att det kommer in 10 våldsbenägna vitmaktskinheads i den tunnelbanevagn där han sitter. Rasismen står alltså oförändrat kvar, men den har ändrat karaktär och det påverkar också såväl polisarbete som förutsättningarna för den enskilda individen.

Litteratur

Arnstberg, Karl Olov & Hållén, Jonas (2000) *Smaka känga: vägen tillbaka: intervjuer med avhoppade nynazister*, Rapport gjord på uppdrag av Exit, Fryshuset

Asplund, Patrik (2000) *Med hatet som drivkraft*, Hjalmarsson & Högborg Bokförlag, Stockholm

Carlsson, Christoffer (2014) *Continuities and Changes in Criminal Careers*, Stockholm university, Stockholm

Curry, David G. & Decker, Scott H. (1998) *Confronting gangs: Crime and community*, Oxford university press, USA

Flodin, Birgit (1996) *Skinheads i Stockholm. Vilka är de och vad gör socialtjänsten*, FoU-Rapport 1996:11, Stockholms socialtjänst, Stockholm

Kvale, Steinar & Brinkman, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur AB, Lund

Liljeroth, Lena (1995) *Skinskallar: rasister, nationalisterna eller hyggliga unga män?* Gedin förlag, Falun

Lindahl, Kent (2000) *Exit: Min väg bort från nazismen*, Nordstedts, Stockholm.

Lööw, Helene (1998) *Nazismen i Sverige 1980-1997*, Ordfront förlag, Stockholm

Pollack, Ester (2001) *En studie i medier och brott*, institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet.

Trasher, Frederic M. *The Gang: A study of 1313 Gangs in Chicago*, The university of Chicago press: Illinois

Watson, Gavin (2001) *Skins*, Independent Music Press, Shropshire

Film

Renström Suurna, Cissi (2013) (regi) *Skinheads – 25 år senare*, Sveriges television AB, Stockholm